

## Przegląd współczesnych sposobów przesłuchania podejrzanego

DOI: 10.53024/3.3.43.2021

MACIEJ BOŹEK\*, PRZEMYSŁAW PIĄTEK\*\*

### STRESZCZENIE

Współcześnie w naszym kraju zarówno na gruncie nauk prawnych, zwłaszcza prawa karnego procesowego i kryminalistyki, jak i nauk związanych z prawem, w tym psychologii, znikomym zainteresowaniem cieszy się problematyka sposobów (metod, technik) przesłuchania podejrzanego. O ile zagadnienia te niekiedy są poruszane na płaszczyźnie dopuszczalności procesowej tej czynności, to z pewnością pozostałe kwestie dotyczące zwłaszcza skonkretyzowanych technik przesłuchania albo omawiane są z wykorzystaniem wiedzy pochodzącej jeszcze z lat 70. ubiegłego wieku, albo są zazwyczaj pomijane. Nieliczne publikacje dotyczące technik stosowanych w zachodnim kręgu kulturowym w zasadzie nie uwzględniają zgodności czynności przesłuchania podejrzanego z unormowaniami polskiego procesu karnego. Zagadnienia te w zasadzie nie są przedmiotem szkoleń ustawicznych dedykowanych prokuratorom i asesorom pełniącym obowiązki prokuratorów, a w ramach szkolenia wstępnego dla aplikantów prokuratorских ujęto je (wraz z problematyką przesłuchań świadków) w nikłe granice czasowe. W artykule podjęto próbę ogólnej prezentacji współczesnych metod i technik przesłuchania podejrzanych, jakie są wykorzystywane w praktyce i opracowywane naukowo w Europie Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych. Tekst ma charakter przeglądowy, a zamysłem autorów jest zainspirowanie środowisk naukowych i dydaktyczno-zawodowych do podjęcia stosownych działań mających na celu rozwój wiedzy w omawianym zakresie i jej

\* Dr Maciej Bożek, biegły sądowy psycholog przy Sądzie Okręgowym w Katowicach, wykładowca Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ORCID: 0000-0002-2701-7107.

\*\* Dr Przemysław Piątek, prokurator Prokuratury Krajowej w stanie spoczynku, wykładowca Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie, wykładowca w Wyższej Szkole Finansów i Prawa w Bielsku-Białej.

aplikację stosownie do potrzeb zawodowych podmiotów posiadających uprawnienia organów postępowania przygotowawczego w Polsce.

**Słowa kluczowe:** sposoby przesłuchania podejrzanego, postępowanie karne

Niniejszy artykuł adresowany jest przede wszystkim do prokuratorów oraz aplikantów prokuratorskich. Założeniem autorów jest podjęcie próby usystematyzowania sposobów przesłuchania podejrzanego w postępowaniu karnym. Między innymi ich doświadczenie nabyte przede wszystkim w ramach pracy zawodowej prokuratora i biegłego psychologa sądowego, a także jako pracowników naukowych i dydaktycznych, pozwoliło wyciągnąć wniosek, że aktualny stan wiedzy w tym zakresie wymaga zarówno aktywności ściśle naukowej, jak i – przede wszystkim – metodycznej. To właśnie potrzeba wykreowania w miarę stałego systemu kształcenia w zakresie stosowania legalnych i skutecznych metod oraz technik przesłuchania podejrzanego była bezpośrednią przyczyną powstania roboczej grupy skupiającej prokuratorów i pracowników naukowych chcących podjąć działania na tych dwóch płaszczyznach<sup>1</sup>. Prezentowany tekst ma być też swoistym „punktem wyjścia” dla owych dalszych działań. Oczywiście wskazanie na wstępie adresatów artykułu nie oznacza, że zaprezentowane poniżej informacje nie mogą być wykorzystywane także przez przedstawicieli innych podmiotów (szuflb) posiadających uprawnienia organów postępowania przygotowawczego.

W tytule artykułu w sposób zamierzony wykorzystano dosyć ogólne pojęcie „sposobu przesłuchania” (podejrzanego). Zaakceptowano w ten sposób uwagi dotyczące problemów terminologicznych związanych z innymi określeniami – zwłaszcza „metoda” i „technika” przesłuchania<sup>2</sup>. Niemniej, z punktu widzenia celów niniejszego opracowania, określenia te będą używane zamiennie z uwzględnieniem tego, że określenie „metoda” ma częściej charakter zbiorczy i może obejmować więcej niż jedną „technikę” przesłuchania.

Analiza dostępnych źródeł opisujących różne techniki przesłuchań podejrzanego prowadzi do wniosku, że w Polsce ich najbardziej kompletny katalog został

---

<sup>1</sup> Do tej pory zrealizowano dwa wstępne badania eksploracyjne dotyczące technik przesłuchań stosowanych przez policjantów, prokuratorów i funkcjonariuszy Żandarmerii Wojskowej. Pierwszy z tych projektów przeprowadzono w 2014 r. dzięki uprzejmości i współpracy Szkoły Policji w Katowicach, a drugi w 2017 r. w Akademii Wojsk Lądowych im. generała Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu. Dzięki materiałom zebranim w ramach procedur eksperymentalnych podjęto wstępne próby relatywizacji – przynajmniej w pewnym fragmencie – doświadczeń amerykańskich do polskiej rzeczywistości i praktyki przesłuchań przez różne podmioty wykonujące tę czynność.

<sup>2</sup> R. Kaczor, *Niedozwolone sposoby przesłuchania*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 111-115.

opublikowany w monografii z 1979 r.<sup>3</sup> Późniejsze, mniej lub bardziej szczegółowe opracowania dotyczące tych zagadnień w zasadzie bazują głównie na tym pierwszym źródle. Ich autorzy niekiedy uzupełniają prezentowane informacje o wybrane współczesne techniki przesłuchań podejrzanego stosowane w praktyce ścigania przestępstw w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych. W Polsce dostępne są także polskojęzyczne opracowania, które wprost opisują różne zagadnienia stosowanej poza granicami naszego kraju metodyki przesłuchania podejrzanego<sup>4</sup>. W pracach tych sygnalizowana jest niekiedy potrzeba ostrożnego korzystania z owych „najnowszych” technik przesłuchań z uwagi na wątpliwości co do ich zgodności z polskim prawem albo zasadami etycznymi obowiązującymi pracowników służb uprawnionych do przesłuchiwania podejrzanych<sup>5</sup>. Zastrzeżenia niekiedy budzi również to, że owe „zachodnie” techniki przesłuchań podejrzanego wywodzą się z innego kręgu kulturowego, co samo w sobie powoduje ograniczenie możliwości ich stosowania w praktyce polskiego procesu karnego<sup>6</sup>.

Korzystając bezpośrednio z licznych źródeł, np. angielskojęzycznych, dotyczących technik przesłuchania podejrzanego w różnych państwach Europy Zachodniej lub USA, należy również pamiętać o tym, że teksty dotyczące technik przesłuchania odnoszą się zarówno do czynności, która swoimi cechami jest zbliżona do procesowego przesłuchania podejrzanego w toku polskiego postępowania karnego<sup>7</sup>, jak i do wszelkich innych – z perspektywy polskiego procesu karnego – „pozaprocesowych” form tzw. rozpytywania osoby co najmniej podejrzewanej o popełnienie przestępstwa<sup>8</sup>. W dalszej części opracowania odniesiono się jednak wyłącznie do tych zagadnień, które mają albo co najmniej mogą mieć znaczenie

---

<sup>3</sup> K. Otłowski, *Podejrzany w postępowaniu karnym. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 1979.

<sup>4</sup> Zob. np. J.R. Schafer, J. Navarro, *Zaawansowane techniki przesłuchań. Sprawdzone strategie dla organów ścigania, wojska i personelu bezpieczeństwa*, Toruń 2017; R. Kwasiński, *Metody przesłuchań stosowane przez FBI. Rzecz o tryumfie nauki i rozumu*, Warszawa 2020.

<sup>5</sup> Zob. np. E. Gruza, *Przesłuchanie podejrzanego*, [w:] E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka, czyli o współczesnych metodach dowodzenia przestępstwa*, Warszawa 2020, s. 193 i 197.

<sup>6</sup> R. Borkowski, *Dwugłos o przesłuchaniach. John R. Schafer, Joe Navarro, Zaawansowane techniki przesłuchań. Sprawdzone strategie dla organów ścigania, wojska i personelu bezpieczeństwa. Rafał Kwasiński, Przesłuchanie podejrzanego w sprawach przestępstw o charakterze terrorystycznym. Pozytywny wymiar kooperacji negatywnej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, nr 22 (12), s. 205.

<sup>7</sup> Ang. *interrogation*.

<sup>8</sup> Wielokrotnie do zbiorczego określenia czynności zaliczonej do tej kategorii używane jest słowo „wywiad” (ang. – *interview*) – zob. np. uwagi zamieszczone w raporcie grupy HIG stanowiącej zespół ekspertów powołany w 2009 roku w ramach współdziałania FBI, CIA i Departamentu Obrony USA między innymi do opracowania praktyk przesłuchania zatrzymywanych osób podejrzewanych o popełnienie poważnych przestępstw terrorystycznych oraz przeglądu stanu badań naukowych w zakresie przesłuchań – *Interrogation: A Review Of The Science*, High-Value Detainee Interrogation Group, September 2016, s. 2, [www.fbi.gov/file-repository](http://www.fbi.gov/file-repository) (dostęp: 15.03.2021).

z punktu widzenia przesłuchania podejrzanego w toku postępowania karnego, a więc czynności o charakterze procesowym. Problemy te mają oczywiście znaczenie dla taktyki przeprowadzania przez prokuratora czynności przesłuchania podejrzanego w toku postępowania przygotowawczego, w ramach którego nie tylko dopuszczalne, ale i wskazane jest korzystanie z wiedzy kryminalistycznej i psychologicznej.

W polskiej kryminalistyce współcześnie wyróżniony jest m.in. podział technik przesłuchania podejrzanego na trzy kategorie – racjonalne, emocjonalne i kontrowersyjne. Do pierwszej kategorii zaliczane są m.in. techniki związane z ujawnianiem podejrzanemu dowodów, technika wyczekującej postawy przesłuchującego, jego obojętności, technika *reductio ad absurdum*, wykorzystująca instrumenty logiczne do wykazywania fałszywości wyjaśnień podejrzanego, technika odwracania uwagi przesłuchiwanego oraz technika szczegółowych pytań. Techniki tzw. emocjonalne, opierające się na wykorzystywaniu przez przesłuchującego stanów emocjonalnych podejrzanego, obejmują m.in. ujawnianie motywu czynu popełnionego przez przesłuchiwanego oraz perswazję ze strony przesłuchującego. Do tej kategorii zaliczane są również techniki stosowane w sprawach tzw. grupowych, polegające na wykorzystaniu antagonizmów między współdziałającymi w grupie (np. przestępczej) oraz technika „rozbicia solidarności przestępczej”. Wyróżnianie kategorii technik tzw. kontrowersyjnych wiąże się często z wyrażanymi wątpliwościami co do ich legalności i ewentualnej zgodności z zasadami etycznymi obowiązującymi funkcjonariuszy służb, którzy dokonują czynności przesłuchania. Zalicza się do niej m.in. techniki: „pytań krzyżowych”, „stymulowania i wykorzystywania stanów emocjonalnych przesłuchiwanego”, „oddziaływania na uczucia podejrzanego”, „wszechwiedzy”, a także tzw. technikę Reida, określaną także mianem „metody dziewięciu kroków”<sup>9</sup>.

W literaturze światowej od lat problematyka metod przesłuchań podejrzanego jest przedmiotem licznych prac naukowych, w tym na gruncie prawa, kryminalistyki i psychologii sądowej. Niezależnie od przeważającej liczby opracowań dotyczących poszczególnych wyróżnianych technik i sposobów przesłuchań, publikowane są również prace dotyczące klasyfikacji metod przesłuchania podejrzanego. Prezentowana przez różnych autorów systematyka opiera się często w tym

---

<sup>9</sup> Zob. np. K. Otlowski, *Podjejrzanzy...*, s. 76 i n.; E. Gruza, *Przesłuchanie podejrzanego*, [w:] E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka, czyli o współczesnych metodach dowodzenia przestępstwa*, Warszawa 2020, s. 191 i n.; E. Gruza, *Psychologia sądowa dla prawników. Rozdział 6. Psychologia a przesłuchanie podejrzanego. 6.3. Taktyka przesłuchania*, WKP 2017, wersja LEX/el; D. Jagiełło, *Przesłuchanie jako czynność dowodowa*, Warszawa 2017, s. 270 i n.; R. Kwasiński, *Przesłuchanie podejrzanego w sprawach przestępstw o charakterze terrorystycznych*, Warszawa 2019, s. 52 i n.; T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 201-205.

zakresie na wyróżnianiu albo dwóch ogólnych grup metod charakteryzujących się wspólnymi cechami, albo na opisie indywidualnych metod w ramach całych grup. W tym pierwszym przypadku wyróżniane są np. podziały dychotomiczne na metody minimalizacyjne i maksymalizacyjne, zwane również „pakietami” metod<sup>10</sup>. Minimalizacja – w uproszczeniu – oznacza tu takie rodzaje oddziaływania przez przesłuchującego na przesłuchiwanego, które wiążą się z przejawami życzliwości i próbami uzyskania wyjaśnień przez pomniejszanie wagi zarzucanego przestępstwa lub roli podejrzanego w jego popełnieniu. Z kolei maksymalizacja wiąże się z „ofensywnym” oddziaływaniem na podejrzanego m.in. poprzez podkreślanie wagi zarzucanego czynu oraz zastraszanie, zniechęcanie do odmowy składania wyjaśnień, blefowanie i oszukiwanie go<sup>11</sup>.

Inny z omawianych tu podziałów wyróżnia dwie przeciwstawne kategorie zbiorcze metod przesłuchań podejrzanego – humanitarne i tzw. dominujące. Te pierwsze wiążą się, w szczególności, z przejawami wrażliwości i empatii ze strony przesłuchującego. W tym przypadku przesłuchujący przyjmuje – generalnie ujmując – „przyjazną” postawę wobec podejrzanego. Natomiast metody tzw. dominujące oparte są na okazywaniu podejrzanemu wrogości, agresji i krytyce przesłuchiwanego ze strony przesłuchującego. Ten ostatni w trakcie przesłuchania wprost dąży do konfrontacji, otwarcie przejawia wspomnianą wrogość oraz np. milczy po udzieleniu odpowiedzi na zadane podejrzanemu pytania<sup>12</sup>.

W kolejnym wyróżnionym podziale dychotomicznym ujęto (również jako przeciwstawne) metody oparte na modelach „gromadzenia informacji” i „oskarżycielskim”. Pierwszy wykorzystuje techniki ukierunkowane na wykorzystywanie intelektu podejrzanego oraz uwzględnia relacje między uczestnikami przesłuchania i szacunek wobec przesłuchiwanego ze strony przesłuchującego. Ten zbiór metod cechuje się także zakazem stosowania wobec podejrzanego podstępów i manipulacji psychicznych. Przesłuchujący, w celu ustalenia faktów, stara się rozbudowywać istniejące między nim a podejrzanym relacje, stosując w szczególności technikę pytań otwartych. Przeciwny do tego model oskarżycielski przewiduje

---

<sup>10</sup> A.J. Horgan, M.B. Russano, C.A. Meissner, J.R. Evans, *Minimization and maximization techniques: assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity*, „Psychology, Crime And Law”, Vol. 18, No. 1, January 2012, s. 65 i n.; także: C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy of Interrogation Methods*, „Psychology, Public Policy, and Law”, 2013, Vol. 19, No. 2, s. 166 i wskazana tam literatura; R. Kwasiński, *Metody przesłuchania ...*, s. 143 i wskazana tam literatura.

<sup>11</sup> C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 166.

<sup>12</sup> Zob. np. H. Häkkinen, A.K. Kebbell, M. i L. Alison, P.A. Granhag, *Police officers' views of effective interview tactics with suspects: The effects of weight of case evidence and discomfort with ambiguity*, „Applied Cognitive Psychology”, nr 23, s. 468 i n. (Research Gate); C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 166.

„wstępne założenie”, że przesłuchiwany jest sprawcą przestępstwa. Korzystając z niego przesłuchujący narzuca i wypukla swą przewagę w trakcie przesłuchania, a nadto stosuje manipulacje psychiczne wobec podejrzanego. Głównym celem przesłuchania jest uzyskanie przyznania się do winy<sup>13</sup>. Podobny charakter ma jeszcze inny wyróżniany podział na metody bazujące na „relacjach” między uczestnikami przesłuchania i oparte na „kontrolach” czynności ze strony przesłuchującego<sup>14</sup>.

Niezależnie od systematyki technik przesłuchania podejrzanego, opartej na podziałach dychotomicznych, w literaturze kryminalistycznej i psychologicznej wyróżniane są także zbiory metod przesłuchań podejrzanym, w których uwzględniane są szczegółowe, zindywidualizowane techniki wielokrotnie powielające się w poszczególnych opracowaniach, a niekiedy też różniące się między sobą<sup>15</sup>.

Z punktu widzenia klasyfikacji i opisu sposobów przesłuchań podejrzanym, na uwagę zasługuje przyjęta w jednym z opracowań systematyka bazująca na swoim „wypośrodkowaniu” (*mesolevel*) między opisami opierającymi się na podziałach dychotomicznych i dotyczącymi „pojedynczych” zbiorów technik przesłuchań podejrzanym<sup>16</sup>. Systematyka ta opiera się na wyróżnieniu ogólnych obszarów tzw. domen metod przesłuchań, w ramach których mieszczą się wyodrębnione – w efekcie wnikliwych analiz wyników różnych badań – szczegółowe techniki przesłuchań. Przed prezentacją tej systematyki należy zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze, co zastrzegli sami autorzy tej koncepcji, przedmiotem ich ocen nie była skuteczność opisywanych metod (technik) z punktu widzenia przyznania się przesłuchiwanego do winy. Nie kierowali się oni również żadną „uniwersalną legalnością” opisywanych metod. Zastrzeżenie to oznacza, że pewne szczegółowe techniki mieszczące się w poszczególnych obszarach przesłuchań mogą pozostawać w sprzeczności z porządkiem prawnym poszczególnych państw. Niemniej, w uzupełnieniu, autorzy koncepcji zastrzegli, że przyjęta przez nich klasyfikacja metod przesłuchań całkowicie pomija tortury.

Po drugie, ujęte w ramach tej systematyki metody nie dotyczą wyłącznie samego przesłuchania w sensie ścisłym, ale także różnorodnych „środków” wykorzystywanych w ramach tej czynności, np. przygotowanych znacznie wcześniej.

---

<sup>13</sup> C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 166 i powołana tam literatura.

<sup>14</sup> J.R. Evans, C.A. Meissner, S.E. Brandon, M.B. Russano, S.M. Kleinman, *Criminal versus HUMINT interrogation: The importance of psychological science to improving interrogative practice*, “The Journal Of Psychiatry & Law” 2010, nr 38/Spring-Summer, s. 215 i n.; C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 166.

<sup>15</sup> C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 167.

<sup>16</sup> *Ibidem*, s. 167 i n.

Omawiana systematyka wyróżnia 6 obszarów metod przesłuchań:

- 1) budowanie relacji opartej na wzajemnym zrozumieniu między uczestnikami przesłuchania (*rapport and relationship building*);
- 2) wykorzystywanie tzw. kontekstu przesłuchania (*context manipulation*);
- 3) stosowanie prowokacji emocjonalnych (*emotion provocation*);
- 4) konfrontacja i rywalizacja (*confrontation and competition*);
- 5) współpraca (*collaboration*);
- 6) ujawnienie dowodów (*presentation of evidence*)<sup>17</sup>.

Pierwszy obszar metod przesłuchania podejrzanego obejmuje dosyć szeroko rozumianą problematykę budowania „pozytywnych” relacji między przesłuchującym a podejrzanym. Niezależnie od ich „zwykłych” przejawów powstających w trakcie czynności przesłuchania (*relationship*), mowa tu przede wszystkim o istniejącym i rozbudowywanym wzajemnym zrozumieniu jednej ze stron czynności przez drugą (*rapport*). Owo zrozumienie jest określone przez autorów systematyki jako „efektywna więź personalna między przesłuchującym a przesłuchiwanym, opierająca się na wspólnym zrozumieniu wzajemnych celów i potrzeb oraz skutkująca uzyskaniem informacji przydatnych procesowo albo operacyjnie”<sup>18</sup>. Do tego obszaru metod zaliczono 14 rodzajów technik odzwierciedlających szczegółowe zachowania przesłuchującego. Są to:

- 1) odnajdywanie wspólnej płaszczyzny porozumienia lub wspólnych doświadczeń;
- 2) okazywanie podejrzanemu życzliwości i szacunku;
- 3) identyfikowanie i zaspokajanie podstawowych potrzeb przesłuchiwanego;
- 4) cierpliwość wobec podejrzanego;
- 5) zezwalanie przesłuchiwanemu na odgrywanie roli nauczyciela;
- 6) budowanie więzi;
- 7) prezentowanie się przed przesłuchiwanym jako ktoś inny niż tylko przesłuchujący;
- 8) przyjazne odnoszenie się do przesłuchiwanego;
- 9) uwypuklanie cech wspólnych pomiędzy przesłuchującym a podejrzanym;
- 10) „kreowanie się” dla podejrzanego jako jedyna szansa na jak najkorzystniejszy rezultat udziału w postępowaniu w roli podejrzanego;
- 11) prezentowanie się przesłuchiwanemu jako osoba podobna do niego;
- 12) troszczenie się o przesłuchiwanego i sytuację, w jakiej się znajduje;
- 13) używanie podobnego języka jak przesłuchiwany (np. slangu);

---

<sup>17</sup> *Ibidem*, s. 168 i n.

<sup>18</sup> C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 169.

- 14) wykorzystywanie umiejętności aktywnego słuchania (m.in. nawiązywanie kontaktu wzrokowego, przytakiwanie, potwierdzanie wypowiedzianych słów)<sup>19</sup>.

Wszystkie te techniki stosowane przez przesłuchującego nie budzą wątpliwości co do ich legalności na gruncie prawa polskiego. Dotyczy to w szczególności zgodności z procesowymi regułami przesłuchiwanie osób, zwłaszcza wymogami przewidzianymi w art. 171 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego<sup>20</sup>. Ponadto wydaje się, że w praktyce prawie każdy prokurator przesłuchujący podejrzanego intuicyjnie stosuje którąś z tych technik. Niemniej, w zasadzie na intuicyjności się tu kończy. Tymczasem budowanie relacji z przesłuchiwanym, w tym co najmniej próba dojścia do poziomu wspomnianego wzajemnego zrozumienia, jest obszarem metod śledczych jak najbardziej mierzalnym. Tym samym techniki te są również podatne na opracowanie naukowe, zwłaszcza metodyczne i – w konsekwencji – możliwe do praktycznego wyuczenia przez pracowników organów procesowych dokonujących przesłuchań podejrzanych.

Tytułem uzupełnienia i wyjaśnienia dodać należy, że występowanie w praktyce omawianego tu obszaru technik akcentującego wzajemnie zrozumienie i współpracę między przesłuchującym i przesłuchiwanym wcale nie oznacza tego, iż współcześnie nastąpiła zmiana charakteru kryminalistycznego czynności przesłuchania podejrzanego. W dalszym ciągu czynność tę można traktować jako swoisty „spór” między jej uczestnikami<sup>21</sup>, czy też „walkę” (w ujęciu prakseologicznym) tych dwóch podmiotów, a więc osób posiadających – niekiedy – skrajnie odmienne cele<sup>22</sup>. Niemniej, wcale to nie oznacza, że tak przedstawiający się charakter przesłuchania podejrzanego wyklucza nawiązywanie relacji<sup>23</sup>, a w szczególności omawianego wzajemnego zrozumienia. Należy sobie uświadomić, że nawet jeśli efektem „relacyjnego” podejścia prokuratora do podejrzanego nie będzie złożenie przez tego drugiego szczerych i kompletnych wyjaśnień zawierających prawdziwe informacje, to – co najmniej – istnieje spore prawdopodobieństwo, że podejrzany złoży jakiegokolwiek wyjaśnienia, a taka sytuacja procesowa jest zawsze „pozytywnym” (z punktu widzenia celów, o których mowa w art. 2 § 1 i art. 297 § 1 k.p.k.) rezultatem postępowania przygotowawczego. Wskazać również trzeba, że nawiązywanie relacji z podejrzanym w trakcie przesłuchania wcale nie oznacza potrzeby

---

<sup>19</sup> Tabela nr 1. Obszary przesłuchań i techniki składowe (*Interrogation Domains and Constituent Techniques*), [w:] C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 170-171.

<sup>20</sup> Dz. U. z 2021 r. poz. 534, ze zm.; dalej: k.p.k.

<sup>21</sup> K. Otłowski, *Podejrzany...*, s. 54.

<sup>22</sup> E. Gruza, *Przesłuchanie podejrzanego...*, s. 192.

<sup>23</sup> Na ten element prawidłowego przesłuchania podejrzanego zwraca się niekiedy uwagę także w polskiej literaturze – zob. np. E. Gruza, *Przesłuchanie podejrzanego...*, s. 193.



„zaprzyjaźniania się” z przesłuchiwanym. Powinno natomiast – jako czynność w istocie dwustronna – bazować na szacunku, wzajemnym zaufaniu i empatii<sup>24</sup>.

Wyróżnia się 5 zasad konstruowania „wzajemnego zrozumienia”, jakimi powinien kierować się przesłuchujący<sup>25</sup>. Nie ma żadnych przeszkód, aby zastosował je prokurator przesłuchujący podejrzanego. Pierwsza z nich to potrzeba posiadania „otwartego umysłu” i obiektywizmu w zakresie formułowanych ocen przesądających o przyjętym stanie faktycznym. Zasada ta wymusza potrzebę unikania „niezmienialnych i ostatecznych” ocen apriorycznych w kwestii winy podejrzanego, czy też jakiegokolwiek innego aspektu jego powiązania z czynem przestępnym, który jest mu zarzucany. Od strony psychologicznej istotne jest to, aby nie dać się ponieść „pierwszemu negatywnemu wrażeniu”, jakie może budzić u prokuratora kontakt z podejrzanym. Wrażeniu, na ukształtowanie którego niewątpliwie ma wpływ ocena obciążającego go materiału dowodowego utrwalonego w aktach sprawy, będących niezbędną przed przesłuchaniem lekturą przesłuchującego. Wykazano, że pierwsze wrażenia łatwo utrwalają się w świadomości człowieka, a następnie bardzo trudno jest się ich pozbyć, zwłaszcza gdy są fałszywe. Ponadto przyjmowane „z góry” wyobrażenia (np. jeszcze przed rozpoczęciem przesłuchania podejrzanego) mogą mieć wpływ na zdolności percepcyjne prokuratora. Zamiast poszukiwać informacji dotyczących „przeszłej” rzeczywistości przesłuchujący może dążyć wyłącznie do uzyskania przyznania się, co oczywiście wielokrotnie może rozmijać się z zasadą prawdy<sup>26</sup>. Oczywiście zazwyczaj prokurator nie może całkowicie pozbyć się wrażeń wywoływanych analizą materiału dowodowego przed przesłuchaniem podejrzanego albo bezpośrednim pierwszym kontaktem z podejrzanym. Przecież w pewien sposób musi on założyć istnienie podstaw odpowiedzialności podejrzanego, wszak postawił mu zarzut popełnienia przestępstwa. Omawiana zasada nie neguje jednak charakteru czynności, która jest konsekwencją dokonanej już oceny materiału dowodowego wynikającej z treści art. 313 § 1 k.p.k. Prokurator powinien natomiast pamiętać, że to tylko „aktualnie” zebrane dowody wzbudzają dostateczne podejrzenie popełnienia przez podejrzanego przestępstwa, a nigdy nie można wykluczyć tego, iż będąca podstawą sprawiedliwości karnej „prawda”, o której mowa w art. 2 § 2 k.p.k., jest w istocie inna. Otwartość umysłu oznacza tu unikanie lub ograniczanie „negatywnego skażenia” w efekcie powstających w umyśle

<sup>24</sup> C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 169 i wskazane tam źródła.

<sup>25</sup> M. St-Yves, *The Psychology of Rapport: Five Basic Rules*, [w:] *Investigative Interviewing: Rights, Research, Regulation*, red. T. Williamson, Willian Publishing 2006, s. 87 i n.; L. Brimbal, C.A. Meissner, S. Kleinman, M. Phillips, E.L. and D.J. Atkinson, R.E. Dianiska, J.N. Rothweiler, S. Oleszkiewicz, M.S. Jones, *Evaluating the benefits of a rapport-based approach to investigative interviews: A training study with law enforcement investigators*, „Law and Human Behavior” 2021, No 45(1), s. 55-67.

<sup>26</sup> M. St-Yves, *The Psychology...*, s. 89-90 i wskazana tam literatura.

prokuratora owych pierwszych wrażeń. Konieczne jest podjęcie próby pozbycia się uprzedzeń, mających często charakter stereotypowy, a wynikających głównie z doświadczenia zawodowego<sup>27</sup>. Wsparciem – od strony prawnej – jest tu obowiązująca prokuratora regulacja normatywna wynikająca z art. 4 k.p.k. Obiektywizm, będący istotą zamieszczonej w tym przepisie zasady procesowej, jest jednocześnie składnikiem omawianej techniki przesłuchania. „Otwarty umysł”, w przeciwieństwie do „pierwszego wrażenia”, stwarza znacznie większe prawdopodobieństwo uzyskania prawdy, a o to przecież chodzi w toku postępowania karnego.

Druga z zasad techniki wzajemnego zrozumienia i relacji z podejrzanym odnosi się do kreujących te stosunki różnych rodzajów aktywności przesłuchującego. Znaczenie mogą tu mieć m.in. techniki związane z werbalnymi i niewerbalnymi przekazami oraz ich prawidłowa analiza. Istotna w tym zakresie jest także odpowiednia reakcja przesłuchującego prokuratora na nawet najdrobniejsze zachowania podejrzanego. „Každy gest, słowo, postawa, czy przyjęta pozycja ciała, a nawet elementy osobowości uczestnika przesłuchania mogą wpływać na przemyślenia i emocje drugiej osoby”<sup>28</sup>. Wpływ na stan relacji między przesłuchiwanym i przesłuchującym mogą mieć także wykorzystywane w psychoterapii zjawiska przeniesienia i przeciwprzeniesienia<sup>29</sup>. Zwłaszcza to drugie charakteryzujące wpływ ewentualnych negatywnych emocji przesłuchującego na przesłuchiwanego może mieć zasadnicze znaczenie dla ostatecznego stanu relacji między uczestnikami przesłuchania. Prokurator musi mieć tego świadomość, gdyż niechcianym efektem oddziaływania jego osobistych negatywnych emocji na podejrzanego będzie faktyczny brak dowodu z wyjaśnień. Dotyczy to sytuacji,

---

<sup>27</sup> *Ibidem*, s. 91.

<sup>28</sup> *Ibidem*, s. 92.

<sup>29</sup> Przeniesienie to zjawisko polegające na nieświadomym nałożeniu sposobu przeżywania i reakcji emocjonalnych pochodzących „z przeszłości pacjenta” – na terapeutę. W przypadku przesłuchania można to zobrazować sytuacją, w której dzięki szorstkiemu traktowaniu przez przesłuchującego, przesłuchiwany nieświadomie „przeniesie” na niego pamiętaną postać np. swojego ojca, który tak się właśnie wobec podejrzanego zachowywał. Paradoksalnie, z punktu widzenia efektywności przesłuchania, niekiedy może to być okoliczność korzystna. Dotyczy to takiej sytuacji, w której – pomimo owego „szorstkiego” traktowania – przesłuchiwany w przeszłości bał się swego ojca i był przez to wówczas z nim szczery. I podobnie obecnie w trakcie przesłuchania – „widząc w przesłuchującym ojca” – będzie szczery. Brak możliwości przewidzenia *in concreto* przez prokuratora takich konsekwencji swego „szorstkiego” zachowania skutkuje formalnie legalnością czynności i jej skutków. Nie oznacza to oczywiście, że każde „szorstkie” podejście wobec przesłuchiwanego odniesienie taki skutek, gdyż częściej może być zgoła odmiennie. W przypadku przeciwprzeniesienia następuje proces dokładnie odwrotny – dzięki wiedzy o podejrzanym i szczegółom popełnionego przestępstwa, przesłuchujący może nieświadomie zareagować na przeniesienie podejrzanego, samemu przypisując mu nieświadomie obraz psychologiczny innej osoby, którą np. mógł przesłuchiwać w podobnej sprawie wiele lat wcześniej. Z uwagi na nieświadomość tej operacji, może ona mieć poważne konsekwencje i prowadzić do szeregu błędów poznawczych absolutnie niepożądanych w postępowaniu.

w której podejrzanym korzysta z prawa do odmowy składania wyjaśnień przede wszystkim z powodu emocjonalnie negatywnego zachowania się prokuratora. Ważne mogą okazać się m.in. okoliczności faktycznego pierwszego kontaktu uczestników przesłuchania (np. sposób przywitania się). Niewątpliwie dla budowania relacji i zrozumienia najważniejsze są umiejętności interpersonalne w zakresie komunikowania się i analizy poznawczej ludzkiej psychiki<sup>30</sup>. Oczywiście jest to, że współcześnie – o ile przesłuchujący podejrzanego prokurator korzysta z takiej techniki – to (jak już wspomniano) z pewnością czyni to albo wyłącznie intuicyjnie, albo w oparciu o samodzielnie zdobytą wiedzę, gdyż zarówno w trakcie szkolenia wstępnego (aplikacji), jak i w ramach jakichkolwiek szkoleń tzw. ustawicznych nikt go tego praktycznie nie uczył.

Prawidłowe relacje z podejrzanym są też uzależnione od umiejętności skupienia uwagi przez prokuratora. To kolejna z zasad techniki budowania relacji i zrozumienia sprowadzająca się do tzw. aktywnego słuchania ze strony przesłuchującego. Nie jest to, wbrew pozorom, naturalna umiejętność każdego człowieka, który celowo chce sprawiać wrażenie zainteresowanego tym co ma do powiedzenia interlokutor. Na aktywne słuchanie składa się szereg konkretnych technik, które mogą i powinny być nie tylko uświadomione, ale i – co kluczowe – ćwiczone w toku rozwoju umiejętności przesłuchania. Niezbędne jest m.in. skupienie się nie tylko na informacjach o popełnionym czynie, czy też np. okolicznościach mających wpływ na zakres odpowiedzialności (np. wymiaru kary), ale także na podejrzanym jako osobie będącej źródłem dostarczanych informacji. Podstawowymi elementami aktywnego słuchania są m.in.:

1. „Zachęty” wizualne (np. kiwanie głową) i werbalne (przytakiwanie, używanie właściwych słów, np. „rozumiem”).
2. Parafrazy, np. przeformułowania (dokonane przez prokuratora rozwinięcia lub modyfikacje wypowiedzi przesłuchiwanego bez wypaczenia ich sensu i treści<sup>31</sup>) oraz tzw. odbicia („echa”) polegające na powtórzeniu ostatniego słowa lub oceny sformułowanej przez przesłuchiwanego.
3. Utrwalanie w trakcie przesłuchania emocji wyrażanych przez podejrzanego.
4. Używanie pytań otwartych skutkujących rozwiniętą odpowiedzią, a nie krótkim potwierdzeniem lub zaprzeczeniem przez przesłuchiwanego („tak” lub „nie”).

---

<sup>30</sup> *Ibidem*, s. 93.

<sup>31</sup> Oczywiście bez naruszenia reguł procesowych, zwłaszcza dotyczących przesłuchania z art. 171 k.p.k.

5. Używanie komunikatu *ja* w trakcie przesłuchania<sup>32</sup>.
6. Niewypełnienie powstającej w trakcie składanych wyjaśnień „ciszy” zwrotami lub pytaniami, które z pewnością nie stanowią ani zachęty, ani uspokojenia dla podejrzanego<sup>33</sup>.

Umiejętność zastosowania właściwego stylu komunikacyjnego przez przesłuchującego jest kolejnym elementem (zasadą) omawianej techniki opartej na budowaniu relacji z podejrzanym. Niekiedy dla potrzeb przesłuchań wyróżniane są wyłącznie cztery style uzależnione od przyjaznego lub nieprzyjaznego nastawienia przesłuchującego do przesłuchiwanego<sup>34</sup>. Swoistą alternatywę dla takiego okrojonego katalogu stylów komunikacyjnych stanowi propozycja Laurena J. Aliona i Emily Alison, czyli tzw. model ORBIT. Jest to zestaw stylów komunikacji interpersonalnej nadających się m.in. do przesłuchań, bazujący na koncepcji psychologa Timothyego Leary'ego<sup>35</sup>. Dzięki umiejętnej manipulacji stylami komunikacyjnymi i wykorzystaniu potwierdzonych naukowo prawidłowości w ich wzajemnych relacjach, można zdecydowanie łatwiej budować więź opartą na wzajemnym zrozumieniu z podejrzanymi, a dzięki temu – uzyskiwać w trakcie przesłuchania więcej prawdziwych informacji<sup>36</sup>. W odróżnieniu od wspomnianych wcześniej czterech stylów interakcji – w tzw. okręgu Leary'ego wyróżniono 8 stylów funkcjonowania interpersonalnego tworzących zamknięty układ kołowy<sup>37</sup>. Style te są rozmieszczone na dwóch osiach – oś *x* stanowi wymiar „konfrontacja – kooperacja”, natomiast oś *y* „dominacja – wycofanie”. W katalogu tym znajduje się pełen opis wariantów

---

<sup>32</sup> Komunikaty z poziomu *ja* są formą informacji zwrotnej, jaką dajemy osobie, z którą w danym momencie rozmawiamy. Ten komunikat jest zbudowany w charakterystyczny sposób; powinien zawierać opis zachowania który wywołuje w nas określoną reakcję, np. emocje i dodatkowo – jako trzeci element – informację o skutkach, jakie dla nas niesie zachowanie osoby, z którą rozmawiamy. W kontekście przesłuchania można posłużyć się przykładem, w którym prokurator ma świadomość, że podejrzanymija się z prawdą i decyduje się na komunikat *ja* o treści: „z uwagi na to, że to, co mówisz, jest sprzeczne z dowodami, jakie znajdują się w aktach, *ja* czuję smutek, bo z uwagi na twoją postawę i wynikające z tego konsekwencje procesowe nie będę mógł zaferować Ci korzystnej kary do uzgodnienia w ramach trybu konsensualnego”.

<sup>33</sup> M. St-Yves, *The Psychology...*, s. 94-95.

<sup>34</sup> *Ibidem*, s. 95-99.

<sup>35</sup> T. Leary, *Interpersonal Diagnosis of Personality*, New York 1957. Należy zaznaczyć, że T. Leary odnosił się do owych stylów w kontekście diagnozy osobowości, a nie przesłuchania. Jako przedmiot jego badań były one bardziej emanacjami postaw do świata niż świadomymi technikami aktywności, którymi komunikujący może wpływać na kształt świata społecznego.

<sup>36</sup> L.J. Alison, E. Alison, G. Noone, S. Elntib, P. Christiansen, *Why tough tactics fail and rapport gets results: Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques (ORBIT) to generate useful information from terrorists*, “Psychology, Public Policy, and Law”, 19(4), 2013, 411-431, <https://doi.org/10.1037/a0034564>, (dostęp: 4.06.2021).

<sup>37</sup> Najpełniejszy wykład tej koncepcji na gruncie polskim dał prof. Jan M. Stanik w swojej monografii pt. *Skala ustosunkowań interpersonalnych (SUI)*, Kielce 1994.

komunikacji, jaka może występować pomiędzy uczestnikami przesłuchania (w tym – podejrzanego). Dzięki budowie narzędzia do kodowania owych stylów autorzy modelu ORBIT byli w stanie podjąć szereg wysiłków badawczych dotyczących nie tylko przesłuchań „o wysokim stopniu skomplikowania” (dotyczących podejrzanych o poważne przestępstwa)<sup>38</sup>, ale i wykazali skuteczność tego modelu w trakcie przesłuchań pokrzywdzonych<sup>39</sup>. Wydaje się, że metoda ORBIT może mieć duże znaczenie dla strategii przesłuchania podejrzanych, gdyż wykorzystuje jedną z najpłytszych warstw komunikacyjnych oddziaływania na siebie przez przesłuchującego i przesłuchiwanego. Co więcej, wykorzystywane w jej ramach mechanizmy w żadnej mierze nie naruszają obowiązujących w Polsce regulacji wyznaczających dopuszczalność przesłuchania osób w toku procesu karnego<sup>40</sup>.

Technika budowania relacji z przesłuchiwanym podejrzanym uzależniona jest również od właściwego zakończenia tej czynności, co stanowi jej piątą zasadę. Przebieg przesłuchania, w tym brak jakiegokolwiek lub bliższego porozumienia z podejrzanym w trakcie tej czynności może skutkować różnym jego zakończeniem. Także i w tym momencie należy pamiętać, aby – przykładowo – nie unosić się gniewem i nie komentować negatywnie zachowania przesłuchiwanego w trakcie czynności, choćby z powodu możliwości ponownego podjęcia próby „bardziej efektywnego” kolejnego przesłuchania. Bardziej wskazane jest nie tylko pozostawienie trwałego i dobrego wrażenia u podejrzanego, ale również aktywne przychylenie się do tego z punktu widzenia możliwości wpływu na osiągnięcie celów postępowania karnego<sup>41</sup>.

Faktem jest to, że w polskiej literaturze kryminalistycznej technice przesłuchania podejrzanego opierającej się na budowaniu relacji między uczestnikami czynności nie poświęca się szczególnej uwagi. Tymczasem pochodzące z różnych źródeł wyniki badań przypadków zastosowania tej techniki świadczą często o jej skuteczności z punktu widzenia efektu końcowego przesłuchania.

Drugi z omawianych obszarów metod przesłuchania dotyczy tzw. okoliczności przesłuchania. Ujęte w nim techniki odnoszą się w szczególności do okoliczności czasoprzestrzennych tej czynności. Autorzy klasyfikacji zaliczyli tu następujące sposoby przesłuchania:

---

<sup>38</sup> P. Christiansen, L. Alison, E. Alison, *Well begun is half done: Interpersonal behaviours in distinct field interrogations with high-value detainees*, „Legal and Criminological Psychology” 2018, No 23, s. 68-84. <https://doi.org/10.1111/lcrp.12111>, (dostęp: 4.06.2021).

<sup>39</sup> S. Kim, A. Laurence, P. Christiansen, *Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques to Gather Information from Victims*, „Psychology, Public Policy and Law” 2020, No 26, s. 166-175.

<sup>40</sup> Autorzy niniejszego tekstu planują m.in. przeprowadzenie badań empirycznych w zakresie skuteczności tej metody.

<sup>41</sup> M. St-Yves, *The Psychology...*, s. 100-101.

- 1) przeprowadzanie przesłuchania w małym pomieszczeniu;
- 2) przenoszenie przesłuchania z „pokoju przesłuchań” do bardziej „neutralnego” miejsca (tj. niekojarzonego z formalnym charakterem czynności) i odwrotnie;
- 3) izolowanie przesłuchiwanego przed przesłuchaniem;
- 4) rozpraszanie uwagi przesłuchiwanego przez „manipulowanie” otaczającą go przestrzenią fizyczną;
- 5) prowadzenie przesłuchania o szczególnie dobranej porze dnia;
- 6) wykorzystanie przez przesłuchującego własnego wyglądu, w szczególności odzieży;
- 7) korzystanie z tzw. dylematu więźnia (*prisoner's dilemma*)<sup>42</sup>;
- 8) szczególne wykorzystanie ustawienia mebli w pomieszczeniu przesłuchań (w szczególności krzeseł, z których korzystają przesłuchujący i przesłuchiwany);
- 9) usytuowanie względem siebie obu uczestników przesłuchania przy wykorzystaniu względów „korzystnych kulturowo”;
- 10) odpowiednie wykorzystanie w pomieszczeniu przesłuchania efektów kolorystycznych lub dźwiękowych<sup>43</sup>.

Niektóre z wymienionych okoliczności przesłuchania ujętych w tym obszarze w polskiej kryminalistyce nie są traktowane jako techniki (metody) przesłuchania w sensie ścisłym, natomiast zaliczane są do kategorii „środków” wykorzystywanych do przeprowadzenia danej czynności<sup>44</sup>. Okolicznościom tym przypisywało się znacznie większe znaczenie w metodyce przesłuchań podejrzanych w krajach Europy Zachodniej i USA (np. w strategiach stosowanych przez FBI<sup>45</sup>). W literaturze polskiej dopiero współcześnie zwraca się wprost uwagę na potrzebę ich uwzględnienia w ramach strategii organów ścigania w związku z przygotowaniem

---

<sup>42</sup> Paradoks decyzyjny z teorii gier. Z punktu widzenia przesłuchania podejrzanego teoretycznie możliwy do wykorzystania w przypadku zatrzymania dwóch osób podejrzanych o współdziałanie przestępcze w ramach tego samego czynu. W trakcie przesłuchań obydwaj, będąc w izolacji, mają świadomość, że każdy z nich skorzysta tylko w przypadku, gdy pomówi drugiego, a ten nie pomówi pierwszego. Natomiast obaj stracą lub mniej zyskają w razie wzajemnego pomówienia się – por. np. P.A.M. Van Lange, E.T. Higgins, A.W. Kruglanski, *Social Psychology, Third Edition Handbook of Basic Principles*, The Guilford Press, 2020, s. 480-482.

<sup>43</sup> Tabela nr 1. Obszary przesłuchań i techniki składowe (*Interrogation Domains and Constituent Techniques*), [w:] C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 170-171.

<sup>44</sup> Por. uwagi dotyczące przygotowania pomieszczenia do czynności przesłuchania zarówno świadków, jak i podejrzanych – E. Gruza, *Przesłuchanie podejrzanego*, [w:] E. Gruza, M. Goc, J. Moszczyński, *Kryminalistyka...* s. 181 i powołana tam literatura.

<sup>45</sup> Zob. np. J.R. Schafer, J. Navarro, *Zaawansowane techniki przesłuchań...*, s. 35 i n.

przesłuchania podejrzanego<sup>46</sup>. Oczywiście, nie wnikając w tym miejscu w szczególności, należy zaznaczyć, że wykorzystywanie którejkolwiek z tych technik w polskim procesie karnym jest uzależnione od spełnienia warunków ich zgodności z prawem, w szczególności przewidzianych w art. 171 § 5 i 6 k.p.k.

Trzeci obszar metod przesłuchań obejmuje różnego rodzaju „prowokacje intelektualne” w trakcie przesłuchania podejrzanego. Wyróżnia się tu następujące techniki:

- 1) odwoływanie się do własnych interesów przesłuchiwanego, jego sumienia i religii;
- 2) prowadzenie przesłuchania w czasie, gdy podejrzany jest zmęczony;
- 3) odwoływanie się przez przesłuchującego do zasad moralnych;
- 4) wykorzystanie szoku wynikającego z aresztowania;
- 5) odwoływanie się do negatywnych odczuć podejrzanego względem osób fizycznych lub podmiotów zbiorowych;
- 6) identyfikowanie i wyolbrzymianie obaw podejrzanego;
- 7) minimalizowanie jego obaw;
- 8) schlebienie przesłuchiwanemu;
- 9) przekonywanie przesłuchiwanego do beznadziejności jego sytuacji;
- 10) zachęcenie podejrzanego do wzięcia odpowiedzialności za wynik przesłuchania<sup>47</sup>.

Na metody „konfrontacji i rywalizacji” (czwarty wyróżniony obszar metod przesłuchania podejrzanego) składają się:

- 1) podkreślanie swojej przewagi nad przesłuchiwanym na płaszczyźnie autorytetu i wiedzy fachowej;
- 2) kwestionowanie uznawanych przez podejrzanego wartości;
- 3) groźenie konsekwencjami w razie odmowy „współpracy”;
- 4) okazywanie przesłuchiwanemu niecierpliwości, frustracji lub gniewu;
- 5) oszustwo wobec podejrzanego;
- 6) sugerowanie „niepewnego losu” przesłuchiwanego;
- 7) powtarzanie w kółko tych samych pytań;
- 8) zadawanie serii szybkich pytań bez możliwości udzielenia odpowiedzi na nie;
- 9) uniemożliwianie przesłuchiwanemu odmowy wyjaśnień i odpowiedzi na pytania ze strony przesłuchiwanego;
- 10) milczenie i przyglądanie się przesłuchiwanemu;

<sup>46</sup> Zob. np. R. Kwasiński, *Przesłuchanie podejrzanego...*, s. 121 i n.

<sup>47</sup> Tabela nr 1. Obszary przesłuchań i techniki składowe (*Interrogation Domains and Constituent Techniques*), [w:] C.E. Kelly, J.C. Miller, A.D. Reddlich, *A Taxonomy...*, s. 170-171.

- 11) wdawanie się w spory z przesłuchiwanym bez obrażania go;
- 12) zajmowanie nieprzyjaznej postawy;
- 13) znieważanie podejrzanego;
- 14) wykorzystywanie udziału w czynności dodatkowego przesłuchującego dla zastosowania metody „dobry/zły” policjant;
- 15) oskarżanie wprost podejrzanego o przestępstwo;
- 16) wmawianie mu, że jest kimś innym;
- 17) dyskredytowanie i negowanie podawanych przez podejrzanego informacji;
- 18) celowa błędna interpretacja słów przesłuchiwanego;
- 19) zadawanie zaskakujących pytań.

Już na pierwszy rzut oka niektóre z technik przesłuchania ujętych w obydwu wspomnianych jako ostatnie obszarach budzą poważne wątpliwości co do dopuszczalności na gruncie polskiego prawa karego procesowego, w szczególności w zakresie zakazanego używania wobec przesłuchiwanego przymusu psychicznego (art. 171 § 5 pkt 1 k.p.k.). Co więcej, w Polsce niektóre z nich bez jakichkolwiek wątpliwości mogłyby być uznane za przestępstwo popełnione przez przesłuchującego (np. znieważanie).

Kolejny obszar wyróżnionych w ramach omawianej klasyfikacji metod przesłuchania bazujący na „współpracy przesłuchiwanego” obejmuje następujące przejawy zachowań przesłuchującego:

- 1) obietnicę nagrody lub pomocy w razie przekazania pożądaných informacji;
- 2) zawieranie układów z przesłuchiwanym;
- 3) odwoływanie się do potrzeby podjęcia „współpracy”;
- 4) prezentowanie scenariusza przesłuchania w sposób sugerujący zdobycie lub odzyskanie kontroli nad przebiegiem czynności przez przesłuchiwanego;
- 5) oferowanie drobnych nagród za współpracę (np. papierosów, słodyczy);
- 6) dostarczanie „nagród niematerialnych” (np. zachęcanie do wyjaśnień, okazywanie szacunku przesłuchiwanemu);
- 7) wykorzystanie scenariusza przesłuchania, w którym przesłuchiwany jest „niewinny” albo bardzo przydatny organom ścigania (np. jako źródło informacji).

Obszar metod przesłuchania podejrzanego bazujących na ujawnianiu podejrzanemu dowodów obejmuje następujące wyróżnione sposoby działań przesłuchujących:

- 1) konfrontowanie przesłuchiwanego z rzeczywistymi dowodami jego „udziału w przestępstwie”;
- 2) przedstawianie podejrzanemu dowodów sprefabrykowanych albo niepotwierdzonych;



- 3) użycie blefu lub „przynęty” odnośnie do rzekomego dowodu winy;
- 4) wykazywanie sprzeczności między dowodami a wersją przedstawianą przez podejrzanego;
- 5) prowokowanie podejrzanego poprzez przedstawianie mu dowodów materialnych, wytwarzając przekonanie, że nie może nam powiedzieć niczego nowego;
- 6) wykorzystanie poligrafu lub innych środków pomiaru procesów fizjologicznych;
- 7) okazywanie wprost dokumentów stanowiących dowody (protokoły przesłuchań; fotografie i in.);
- 8) korzystanie z pomocy wizualnych.

W ramach tego ostatniego obszaru wyróżnionych metod przesłuchania także ujęte zostały zachowania przesłuchujących z pewnością niedopuszczalne w polskim procesie karnym (poligraf i inne środki pomiaru parametrów fizjologicznych) albo co najmniej budzące wątpliwości w zakresie ich dopuszczalności procesowej (okazywanie dowodów sprefabrykowanych).

Zaprezentowany w niniejszym artykule podział obszarów technik przesłuchania podejrzanego wydaje się najbardziej odpowiedni jako punkt wyjścia dla podjęcia zorganizowanego wysiłku w kierunku adaptacji w ramach polskiego procesu karnego najnowszych poglądów w tym zakresie. Stwierdzenie to dotyczy zarówno problemu zainicjowania działań naukowych w tym kierunku, jak i – przede wszystkim – zaplanowania oraz ukształtowania rozsądnej metodyki adresowanej do prokuratorów, asesorów pełniących obowiązki prokuratorów, jak i aplikantów prokuratorskich. Koncepcja ta oczywiście nie wyklucza również przedstawicieli pozostałych służb państwowych posiadających uprawnienia organów w toku postępowań karnych. Nie ulega wątpliwości, że wypracowane na Zachodzie metody czy techniki wymagają przetworzenia i dostosowania w szczególności do obowiązujących w Polsce prawnych granic dopuszczalności przesłuchania podejrzanego, a także do pozostałych elementów, np. kulturowych, które charakteryzują w naszym kraju tę czynność procesową. Jest to jednak wysiłek, który musi zostać podjęty w najbliższym czasie, gdyż tempo i kierunek przemian społecznych w dalszym ciągu będą implikowały coraz wyższe wymagania w stosunku do funkcjonariuszy wszystkich organów postępowania przygotowawczego. Stwierdzenie to dotyczy zwłaszcza niewykorzystywanych dotychczas w jakikolwiek zorganizowany sposób kompetencji komunikacyjnych i związanej z nimi skuteczności legalnego przesłuchania osób, zwłaszcza podejrzanego. Pamiętać należy o tym, że przesłuchanie osoby w procesie karnym to w dalszym ciągu główne (statystycznie) źródło informacji dowodowych. Współcześnie ważne jest to, aby czynność ta przebiegała

w sposób jak najmniej „inwazyjny” dla przesłuchiwanego. Jest to też czynność, która w większości przypadków stanowi dla obywateli pierwszą okazję do kontaktu z organami ścigania, a pamięć o wynikających z niej doświadczeniach może wpływać na postawy wspomagające współpracę z tymi instytucjami w przyszłości. Wszystkie te okoliczności stanowiły inspirację do podjęcia omówionych w artykule zagadnień. Autorzy mają też świadomość tego, że powinny one mieć charakter priorytetowy z punktu widzenia projektowania programów szkoleń dla prokuratorów, asesorów, aplikantów, a także funkcjonariuszy posiadających uprawnienia i obowiązki w zakresie przesłuchań osób. Niewykluczone, że niniejszy tekst, a także dalsza planowana aktywność publikacyjna, wpłyną na zainicjowanie i rozwój dyskusji wśród wszystkich zainteresowanych omówioną powyżej wstępnie tematyką.

## BIBLIOGRAFIA

- Alison L.J., Alison E., Noone G., Elntib S., Christiansen P., *Why tough tactics fail and rapport gets results: Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques (ORBIT) to generate useful information from terrorists*, "Psychology, Public Policy, and Law" 2013, No 19(4).
- Borkowski R., *Dwugłos o przesłuchaniach. John R. Schafer, Joe Navarro, Zaawansowane techniki przesłuchań. Sprawdzone strategie dla organów ścigania, wojska i personelu bezpieczeństwa. Rafał Kwasiński, Przesłuchanie podejrzanego w sprawach przestępstw o charakterze terrorystycznym. Pozytywny wymiar kooperacji negatywnej*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2020, nr 22(12).
- Brimbal L., Meissner C.A., Kleinman S., Phillips M., Atkinson E.L. and D.J., Dianiska R.E., Rothweiler J.N., Oleszkiewicz S., Jones M.S., *Evaluating the benefits of a rapport-based approach to investigative interviews: A training study with law enforcement investigators*, "Law and Human Behavior" 2021, No 45(1).
- Evans J.R., Meissner C.A., Brandon S.E., Russano M.B., Kleinman S.M., *Criminal versus HUMINT interrogation: The importance of psychological science to improving interrogative practice*, "The Journal Of Psychiatry & Law" 2010, No 38/Spring-Summer.
- Gruza E., Goc M., Moszczyński J., *Kryminalistyka, czyli o współczesnych metodach dowodzenia przestępstwa*, Warszawa 2020.
- Gruza E., *Psychologia sądowa dla prawników*, WKP 2017, wersja LEX/el.
- Häkkinen H., Keibell A.K., Alison M. i L., Granhag P.A., *Police officers' views of effective interview tactics with suspects: The effects of weight of case evidence and discomfort with ambiguity*, "Applied Cognitive Psychology", No. 23.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009.
- Horgan A.J., Russano M.B., Meissner C.A., Evans J.R., *Minimization and maximization techniques: assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity*, "Psychology, Crime And Law" 2012, Vol. 18, No 1.
- Interrogation: A Review Of The Science*, High-Value Detainee Interrogation Group, September 2016, s. 2, [www.fbi.gov/file-repository](http://www.fbi.gov/file-repository).
- Jagiello D., *Przesłuchanie jako czynność dowodowa*, Warszawa 2017.
- Kaczor R., *Niedozwolone sposoby przesłuchania*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
- Kelly C.E., Miller J.C., Reddlich A.D., *A Taxonomy of Interrogation Methods*, "Psychology, Public Policy, and Law" 2013, Vol. 19, No. 2.
- Kim S., Laurence A., Christiansen P., *Observing Rapport-Based Interpersonal Techniques to Gather Information from Victims*, "Psychology, Public Policy and Law" 2020, No 26.

- Kwasiński R., *Metody przesłuchań stosowane przez FBI. Rzecz o tryumfie nauki i rozumu*, Warszawa 2020.
- Kwasiński R., *Przesłuchanie podejrzanego w sprawach przestępstw o charakterze terrorystycznych*, Warszawa 2019.
- Leary T., *Interpersonal Diagnosis of Personality*, New York 1957.
- Otłowski K., *Podejrzanym w postępowaniu karnym. Studium kryminalistyczne*, Warszawa 1979.
- Schafer J.R., Navarro J., *Zaawansowane techniki przesłuchań. Sprawdzone strategie dla organów ścigania, wojska i personelu bezpieczeństwa*, Toruń 2017.
- Stanik J. M., *Skala ustosunkowań interpersonalnych (SUI)*, Kielce 1994.
- St-Yves M., *The Psychology of Rapport: Five Basic Rules*, [w:] *Investigative Interviewing: Rights, Research, Regulation*, red. T. Williamson, Willian Publishing 2006.
- Van Lange P.A.M., Higgins E.T., Kruglanski A.W., *Social Psychology, Third Edition Handbook of Basic Principles*, The Guilford Press, 2020.

## **A review of contemporary ways of interrogating a suspect**

### **SUMMARY**

Nowadays in our country, both on the ground of legal sciences and sciences related to law, especially procedural criminal law and criminology, as well as psychology, the problems of ways (methods, techniques) of interrogating a suspect enjoys little attention. While these issues are sometimes addressed at the level of admissibility of this activity, other issues, especially specific interrogation techniques, are either discussed with the use of knowledge dating back to the 1970s or are usually ignored. The few publications concerning the techniques used in the Western cultural circle do not, in principle, take into account the compliance of the activity of interrogating a suspect with the regulations of the Polish criminal procedure. In principle, these issues are not covered in continuous training dedicated to prosecutors and assessors acting as prosecutors, and in initial training for trainee prosecutors – they are covered (along with the issue of questioning witnesses) in a scant time frame. The article attempts to introduce a general presentation of contemporary methods and techniques of questioning suspects, which are used in practice and scientifically developed in Western Europe and the United States. The text is a review, and the intention of the authors is to inspire the scientific and didactic-professional environments to take appropriate actions aimed at the development of knowledge in the field in question and its application to the professional needs of the subjects authorised by the authorities of preparatory proceedings in Poland.

**Key words:** Ways of questioning a suspect, criminal proceedings, pre-trial proceedings

